

*С.М.Щербина
канд. пед. наук, доцент
І.Ю.Щербина,
Криворізький ДПУ*

ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБОМ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розкрито особливості формування активної професійної позиції майбутніх педагогів засобом використання інтерактивних методів навчання у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Ключові слова: активна професійна позиція майбутніх педагогів, інтерактивні методи навчання.

В статті розкриваються особливості формування активної професійної позиції майбутніх учителів засобом використання інтерактивних методів навчання у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Ключевые слова: активная профессиональная позиция будущих учителей, интерактивные методы обучения.

This article is devoted to forming of active professional position of future teachers by means of using interactive methods of learning during pedagogical training.

Key words: active professional position of a future teacher, interactive methods of learning.

В умовах сьогодення постала гостра необхідність серйозного удосконалення загально-педагогічної підготовки вчителя, яка покликана озброювати студентів знаннями основ педагогічної теорії та шкільної практики, сприяти розвитку педагогічного мислення, формувати у майбутнього спеціаліста педагогічні уміння та навички, здатність до саморозвитку, самоствердження, творчої праці, виховувати активну особистість майбутнього вчителя, здатного до рефлексії, вчителя з активною професійною позицією.

Ми вважаємо, що активна професійна позиція – це складне особистісне утворення, яке характеризується позитивним ставленням до власної професійної діяльності, установкою та готовністю до творчої педагогічної праці, стійким способом поведінки, що базується на педагогічному такті, почутті професійного обов'язку та відповідальності, педагогічній взаємодії, стилі гуманного ставлення до учнів, потреби у самовдосконаленні.

Структура активної професійної позиції визначена нами за допомогою теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури, самооцінок, експертних оцінок, тривалого фіксованого спостереження за діяльністю учителів-практиків і поєднує в собі такі компоненти:

– світоглядний (професійні погляди, переконання, цінності, принципи та готовність діяти відповідно з ними);

- мотиваційний (відповідальність, професійний інтерес, бажання займатися педагогічною роботою, потреба в учительській праці);
- ціннісно-орієнтаційний (усвідомлення професійно-моральних цінностей і норм етики вчителя, віра у здібності учня, готовність прийняти його таким, який він є);
- емоційно-вольовий (витриманість, наполегливість, рішучість, самостійність, емоційна стабільність, задоволеність, почуття успіху, власної значущості);
- діяльнісний (почуття нового, творчий підхід до розв'язання професійних завдань);
- поведінковий (стиль діяльності і спілкування);
- операційний (професійні знання, уміння, навички).

До основних показників, що дозволяють говорити про рівень сформованості професійної позиції, віднесені: особиста та професійна зрілість; усвідомлення соціальної значущості педагогічної діяльності; свідомо дисциплінованість та відповідальність; критичність в оцінці результатів педагогічної діяльності; ініціативність та самостійність; креативність; емоційна стійкість; стійкість прояву професійної активності; зацікавленість та задоволеність учительською працею.

Професійна позиція базується на здатності вчителя до творчості, усвідомленні вчительської діяльності як творчого процесу, спрямованості зусиль педагога на розвиток творчості учнів. Становлення професійної позиції, її діяльнісного компоненту пов'язане з формуванням педагогічної творчості у майбутніх педагогів у ході їх педагогічної підготовки у педвузі. Одержані дані свідчать про те, що 13% першокурсників, 27% другокурсників усвідомлюють творчий характер своєї майбутньої професійної діяльності. У кінці навчання більшість студентів четвертого курсу (73%) та п'ятого курсу (78%) розуміють необхідність творчого характеру педагогічної діяльності. Але, в той же час, більша половина опитаних випускників (56%) указують на те, що прояв творчості вчителя ускладнений зайвою заформалізованістю педагогічного процесу, намаганням тримати під контролем кожний крок вчителя. В той же час, 68% студентів п'ятих курсів незадоволені своєю практичною підготовкою до творчої діяльності.

Причину слід шукати в тому, що система навчання за шаблоном «запитуючий викладач-відповідаючий студент» не стимулює педагогічної творчості майбутніх педагогів.

Ознайомлення зі станом професійної діяльності вчорашніх випускників вищої педагогічної школи дозволяє говорити про наявність значних труднощів, які мають місце під час вирішення ними навчально-виховних завдань і виконання професійних функцій. Головний недолік полягає в пасивності, інертності професійної позиції молодого вчителя, перевазі в його діях стандарту, шаблону, трафарету, бездумного копіювання досвіду педагогів-наставників. Причину цього можна пояснити існуючими суперечностями у шкільній практиці між постійно зростаючими вимогами до вчительської праці та низьким рівнем професіоналізму педагогічних кадрів; творчим характером

педагогічної діяльності та несформованістю діяльнісного ставлення вчителя до педагогічної праці, творчого стилю діяльності.

Зняття цих суперечностей диктує необхідність такої професійно-педагогічної підготовки, котра закріпила б у майбутніх учителів активно-діяльнісне відношення до обраної професійної сфери, творчий стиль діяльності, прагнення до постійного самовдосконалення.

На основі аналізу вузівської практики, систематичного спостереження за діяльністю викладачів ми дійшли висновку, що для успішного формування цього складного особистісного утворення, яке є важливою характеристикою професіоналізму сучасного вчителя, доречним та необхідним є використання інтерактивного навчання в процесі вивчення педагогічних дисциплін.

З метою формування активної професійної позиції студентів зміст навчальних занять, особливо з педагогічних дисциплін, повинен бути максимально наближений до шкільної практики, що буде розвивати у студентів здатність актуалізувати знання для вирішення професійних завдань, долати консерватизм мислення, сприятиме закріпленню творчого стилю діяльності та спілкування, забезпечуючи можливість створення власного досвіду вчительської діяльності.

Формування активної професійної позиції студента неможливо без активного включення кожного студента у дію, забезпечуючи кожному особистісну залученість до діяльності, тобто єдність професійної поведінки та реального втілення, оскільки суттєві характеристики цього складного особистісного утворення визначаються якістю діяльності. Тому ми вважаємо доцільним зміст та технологію вузівського навчання будувати на використанні інтерактивних методів навчання під час вивчення педагогічних дисциплін.

Слід відзначити, що поняття «інтерактивні методи», «інтерактивні технології» тощо у науковій літературі тільки-но розробляються. Разом з тим, «інтерактивний» походить від англійського «inter» – взаємний та «act» – діяти. Отже, «інтерактивний» означає здатність взаємодіяти або перебуває в режимі бесіди, діалогу із чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною). Інтерактивні методи навчання – це, насамперед, навчання, під час якого здійснюється взаємодія того, хто навчає, з тими, кого навчають, та, водночас, діалог між тими, кого навчають – один з одним та з навчальною групою. Інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і однієї думки над іншою. При використанні інтерактивних методів навчання істотно змінюється і роль того, хто навчає (замість ролі інформатора – роль помічника, консультанта), і тих, хто навчається. Конструювання навчального процесу у сучасній педагогічній літературі розглядається, з одного боку, як навчання через інформацію, і з іншого – навчання через діяльність.

Звідси зрозуміло, що інтерактивні методи, перш за все, реалізуються у корпоративній формі навчання, яка передбачає роботу у малих групах або парах, поєднаних спільною навчальною метою. Учасники інтерактивної

взаємодії не тільки спілкуються, а й за допомогою міміки, жестів, дій, вправ вступають у стосунки один з одним та з групою, вирішуючи спільні завдання.

Упровадженням інтерактивних методів та, навіть, інтерактивних технологій у навчальний процес вищої школи та середніх спеціальних закладів освіти активно займаються Д.Джонсон, Л.Кондрашова, І.Зязюн, О.Семенова, Л.Пироженко, О.Пометун, Г.Фрейман, О.Якубовська та інші.

Застарілі підходи у навчанні, які передбачають лише просту передачу знань від викладача до студента, не є ефективними в процесі професійної підготовки. Якісна професійна підготовка майбутніх фахівців передбачає оволодіння ними ґрунтовними базовими знаннями, комунікативними вміннями, навичками іншомовного спілкування, конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій, умінням регулювати свій емоційний стан, працювати в команді, а цього можна досягти через активне використання інтерактивних методів у навчальному процесі.

Психологічною основою інтерактивних методів є декілька важливих закономірностей. Виявлено, що краще засвоєння людиною фактів, явищ, усвідомлення норм і цінностей відбувається у процесі безпосередньої практичної діяльності, коли інформація подається у всіх можливих видах її представлення (вербальному, наочному, звуковому та ін.), а також якщо у цій діяльності людина має змогу навчати інших, тобто в процесі взаємного навчання.

Отже, складовою частиною інтерактивних методів є імітаційно-ігрова діяльність: учасники якої надають і приймають допомогу та підтримку, обмінюються інформацією й «матеріальними ресурсами», навчають один одного вести дискусію та аргументувати.

Разом з тим, зарубіжні дослідники Е.Форман, Д.Джонсон, Р.Джонсон, Е.Джонсон-Холубек схиляються до думки, що рушійною силою розвитку особистості при цьому є соціокогнітивний конфлікт між точками зору учасників групи, який сприяє розвиненню кмітливості, збуджує потребу оволодівати знаннями та їх переосмислювати.

І.Зязюн, М.Тарасевич, В.Семиченко, В.Кан-Калик, Л.Кондрашова, М.Смульсон трактують педагогічний діалог як дію у педагогічному процесі, яка дає можливість кожному партнерові для самовираження у спілкуванні. Засвоєння навичок діалогу ефективно відбувається в процесі формування свідомого орієнтування у структурі діалогу, засвоєння знань про фази діалогу, стратегії його ведення. Виробленню цих якостей сприяють дискусійні інтерактивні вправи.

Інтерактивна вправа «Дебати» вважається однією з найбільш складних способів обговорення дискусійних проблем, оскільки передбачає спеціальну технологію їх вирішення по заздалегідь засвоєній схемі. Дискусія при цьому виступає як психотехнічна процедура, оскільки спеціально орієнтована не стільки на набуття знань, а стільки на загальний розвиток особистості студента. У ході інтерактивних дебатів надається можливість не тільки побачити

проблему з різних боків, але й прийняти іншу точку зору, зробити аналіз і аргументацію, повернутися до власної збагаченої точки зору.

Дебати передбачають корпоративну форму вирішення проблеми, причому поділ на протилежні точки зору набуває найбільшої гостроти, оскільки учасникам необхідно готуватися й публічно обґрунтовувати правильність своєї позиції. Учасників дебатів організатор розбиває на 3-4 групи тому, що наявність лише 2-х груп з полярними точками зору не дозволяє повністю реалізувати можливості цієї інтерактивної вправи. При підготовці майбутніх учителів разом із розвитком особистісних рис студентів одночасно формуються необхідні їм професійні якості.

Важливими моментами групової роботи є опрацювання змісту і подання групами результатів колективної діяльності. Залежно від змісту та мети навчання можливі наприклад такі варіанти організації групової роботи студентів як «Діалог». Суть його полягає в спільному пошуку групами узгодженого рішення. Це знаходить своє відображення у кінцевому тексті, переліку ознак, схемі тощо. Діалог виключає протистояння, критику позиції тієї чи тієї групи. Всю увагу зосереджено на сильних моментах у позиції інших.

Студентська група об'єднується у 5-6 робочих груп і групу експертів із сильних студентів. Робочі групи отримують 5-10 хвилин для виконання завдання. Група експертів складає свій варіант виконання завдання, стежить за роботою груп і контролює час. По завершенні роботи представники від кожної робочої групи на дошці або на аркушах паперу роблять підсумковий запис. Потім, по черзі, надається слово одному доповідачеві від кожної групи. Експерти фіксують спільні погляди, а на завершення пропонують узагальнену відповідь на завдання. Групи обговорюють і доповнюють її.

Інтерактивний метод «Синтез думок» дуже схожий за метою та початковою фазою на попередній варіант групової роботи. Але після об'єднання в групи і виконання завдання студенти однієї групи передають свій варіант іншим групам, які доповнюють його своїми думками, підкреслюють те, з чим не погоджуються. Опрацьовані таким чином аркуші передаються експертам, які знову ж таки зіставляють написане з власним варіантом, роблять загальний звіт, котрий обговорює вся студентська група.

Метод «*Спільний проект*» передбачає об'єднання в групи, що й метод діалогу. Але завдання, які отримують групи, різного змісту та висвітлюють проблему з різних боків. По завершенні роботи кожна група звітує і записує на дошці певні положення. В результаті з відповідей представників груп складається спільний проект, який рецензується та доповнюється групою експертів.

Метод «*Пошук інформації*» є прикладом роботи в малих групах і командний пошук інформації (зазвичай тієї, що доповнює раніше прочитану викладачем лекцію або матеріал попереднього заняття, домашнє завдання), а потім відповіді на запитання. Цей інтерактивний метод використовується для того, щоб оживити сухий, іноді нецікавий матеріал.

Для груп розробляються запитання, відповіді на які можна знайти в різних джерелах інформації (підручники, довідкові видання, доступна інформація на комп'ютері). Студенти об'єднуються в групи. Кожна група отримує запитання по темі заняття. Визначається час на пошук та аналіз інформації. Наприкінці заняття заслуховуються повідомлення від кожної групи, які потім повторюються і, можливо, розширюються всією групою учнів.

Метод «Коло ідей» використовується для вирішення гострих суперечливих питань, створення списку ідей та залучення всіх студентів до обговорення поставленого питання. Технологія застосовується, коли всі групи мають виконувати одне і те саме завдання, яке складається з декількох питань (позицій), які групи представляють по черзі. Коли малі групи завершують виконувати завдання і готові подати інформацію, кожна з них по черзі озвучує лише один аспект проблеми, що обговорювалась. Продовжуючи по колу, викладач запитує всі групи по черзі, поки не вичерпаються ідеї. Це дасть можливість кожній групі розповісти про результати своєї роботи, уникаючи ситуації, коли перша група, що виступає, подає всю інформацію.

Як варіант можуть подаватись по колу результати не тільки групової, а й індивідуальної роботи. Цей метод є ефективним для вирішення проблемних питань. Для створення списку думок, точок зору можна попросити кожного студента по черзі запропонувати одну ідею усно або написати свою думку чи ідею на картці-індексі без імені. Викладач збирає всі картки і складає список зазначених у них ідей на дошці або починає дискусію, користуючись інформацією з карток.

Наведемо приклад використання інтерактивного методу «Коло ідей» під час обговорення теми «Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти», що вивчається в курсі «Педагогіка».

Хід проведення:

1. Керівник групи висуває дискусійне питання та пропонує обговорити в кожній групі. (Аудиторія учасників ділиться на групи.)

2. Кожна група обговорює проблему духовного розвитку учнів і висуває ідею щодо вирішення обговорюваної проблеми.

1 група: Неабияку роль у становленні людини відіграє її духовний розвиток. Адже духовність – це єдність об'єктивного і суб'єктивного стосовно визначеності людського життя. Отже, подаємо ідею співвідношення духовного і тілесного в особистості людини, учня.

2 група: Духовний розвиток учня нерозривно пов'язаний з його почуттями, інтелектом, волею та ідеалами в житті, чесністю, совістю, гідністю людини, інтелігентністю і порядністю. Ці якості допомагають людині виконувати свої обов'язки перед суспільством і самим собою. Продаємо ідею щодо виховання таких якостей, як щирість, мужність, працелюбність, великодушність, доброзичливість, вірність та відданість суспільним справам тощо, які визначають ціннісне ставлення до суспільства і людей, самих себе тощо.

3 група: Провідна роль у духовному розвитку людини належить добру. Вносимо ідею про те, що добро є найбільш загальним виявом духовного в людині, а «зло» – вияв бездуховного. Пропонуємо активніше використовувати в роботі з дітьми Всесвітню програму «Добрик -Всесвіт».

3. Члени групи висловлюються по черзі, поки не будуть висловлені всі ідеї.

Метод «Мікрофон» надає можливість кожному студенту сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Щоб організувати роботу необхідно поставити запитання групі студентів, запропонувати якийсь предмет (ручку), який виконуватиме роль уявного мікрофона. Студенти передаватимуть його один одному, по черзі беручи слово. Надавайте слово тільки тому, хто отримує «уявний» мікрофон. Вчити студентів говорити лаконічно й швидко (не більше 0,5-1 хвилини).

Використання інтерактивних методів навчання дозволяє подавати учбову інформацію на змістовно-процесуальному принципі, включати студентів у активну пізнавальну діяльність та впливати на мотиваційну, пізнавальну, емоційно-вольову сфери їх особистості, забезпечуючи тим самим формування структурних компонентів професійної позиції.

У зміст педагогічних дисциплін, самостійної роботи були включені такі завдання і вправи, які враховували досвід пізнавальної діяльності студентів, їх активність та самостійність в оволодінні основними структурними компонентами професійної позиції, стійкість зацікавленості до цієї роботи та потребу у постійному професійному самоудосконаленні особистості.

Активність професійної позиції визначається тим, наскільки педагог чітко представляє предмет своєї діяльності. Тому у ході педагогічної підготовки студентів ми намагалися закріпити у них орієнтацію на активну педагогічну діяльність. Активна педагогічна діяльність забезпечується високим рівнем сформованості структурних компонентів професійної позиції, повним розкриттям індивідуальних, потенційних особистісних можливостей майбутніх педагогів.

У результаті вирішення педагогічних задач та аналізу педагогічних ситуацій студенти стали краще орієнтуватися у практичних ситуаціях, серйозними аргументами аналізувати умови, обґрунтовувати спосіб їх вирішення, у них з'явилася здатність до передбачення, вміння прогнозувати свої дії. Досвід використання завдань-ситуацій у педагогічній підготовці значно підвищує у студентів інтерес до педагогічної теорії, формує стійку спрямованість на педагогічну діяльність, розвиває пізнавальну активність та самостійність, удосконалює навички педагогічного аналізу і прийоми педагогічних дій.

У ході експериментальної роботи доведено, що активність професійної позиції зростає завдяки використанню інтерактивних методів навчання. Якщо за традиційного навчання студент більше слухає, відтворює раніше вивчене, то в процесі інтерактивного навчання формулює, виходячи з неї, задачі, шукає оптимальні шляхи та раціональні способи вирішення, що ставить його в позицію інтелектуально активного учасника педагогічного процесу.

Наші дослідження засвідчили, що використання інтерактивних методів навчання у процесі вивчення педагогічних дисциплін забезпечили умови для створення узагальнених професійно-педагогічних ситуацій, дій та відношень студентів, що моделюють їхню майбутню професійну діяльність.

Зібрані дані в ході дослідження дають змогу говорити про те, що використання інтерактивних методів навчання у процесі вивчення педагогічних дисциплін сприяє цілеспрямованому удосконаленню процесу педагогічного становлення студента у педвузі, формуванню його активної професійної позиції.

Було також визначено що, використання інтерактивних методів навчання в процесі вивчення педагогічних дисциплін допомогло студентам краще орієнтуватися у практичних ситуаціях, аналізувати умови, обґрунтовувати певний спосіб розв'язування тієї чи іншої ситуації аргументами, у них з'явилася здатність до передбачення, вміння прогнозувати свої дії, зросла активність професійної позиції.

Отже, використання інтерактивних методів навчання у процесі фахової підготовки майбутніх педагогів сприяє ґрунтовному засвоєнню професійних знань, умінь та навичок, розвитку професійних здібностей та професійних установок, формуванню компетентності та професіоналізму, орієнтації на творчу професійну діяльність, формуванню активної професійної позиції кожного студента.

Список використаних джерел

1. Кондрашова Л.В. Проблеми вищої школи у світлі національної доктрини розвитку освіти України / Лідія Валентинівна Кондрашова // Вища освіта України. – №1. – 2003. – С.39-43.
2. Нові технології навчання: Науково-методичний збірник. – Вип. 18. – К.: ІЗИН, 1996. – 152 с.
3. Педагогічні технології у неперервній освіті / С.О.Сисоева, А.М.Алексюк, П.М.Воловик та ін./ За заг. ред. С.О.Сисоевої. – К.: ВПОЛ, 2001. – 501с.
4. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання / Олена Пометун. – К.: Шк. світ, 2007. – 112с.
5. Іова В.Ю. Інноваційні методи виховання: Навчально-методичний посібник / В.Ю.Іова, Л.В.Красномовець. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2009. – 272с.

С.О.Смолова,
*канд. пед. наук, доцент,
Криворізький ДПУ*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБОМ ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розкрито сутність поняття комунікативна культура та особливості формування комунікативної культури у майбутніх учителів іноземних мов засобом використання активних методів навчання в процесі вивчення німецької мови.